

۵۳۲۵۰۰۷

mikhanavar

احمدی، مهدی، ۱۳۵۵ اثر -	سرشناسه
انقلاب و نفت - روایت وزیران جمهوری اسلامی از اقتصاد سیاسی نفت / مهدی احمدی، تهران، انتشارات نیای اقتصاد، ۱۳۹۷، ۳۵۲ ص، ۱۳/۵، ۲۱/۵، ۱۴ ص، م.	عنوان و نام پدیدآور
اقتصاد ایران	مشخصات نشر
۹۷۵-۶۰۰-۲۹۷-۰۲۳-۳	مشخصات ظاهری
لیا	فروست
روایت وزیران جمهوری اسلامی از اقتصاد سیاسی نفت - سیاستمداران ایرانی - قرن ۱۴ -- مصاحبهها	شابک
Politicians, Iranian- 20th century - Interviews	وضعیت فهرست‌نویسی
وزیران نفت	عنوان دیگر
Petroleum ministers	موضوع
نفت - ایران - صنعت و تجارت - تاریخ - قرن ۱۴	موضوع
Petroleum industry and trade - Iran - History - 20th century	موضوع
نفت - ایران - صنعت و تجارت - تاریخ - گاهشماری	موضوع
Petroleum industry and trade - Iran - History - Chronology	موضوع
DSR۱۶۶۹/الف/۱۳۹۷	ردیف‌بندی کنگره
۹۵۵/۰۸۲۲	ردیف‌بندی دیوبند
۵۴۳۶۷۸۷	شماره کتابشناسی ملی

تفت و باقنا

تفت رسالسا لاحتقا با رسالسا رسوهمو نا بابع ستا

رسالسا رسوهمو

mikhanam.com

انتشارات دنباى اقتصاد	ناشر
انقلاب و نفت	
روايب وزير از جمهورى اسلامى از اقتصاد سياسى نفت	
بهدي احمدى	نويسنده
چاپ كرمزخانه	مدبر هنرى
نوشه كتابخانه آزاد	مدبر توليد فنى
بهدي كرمزخانه	طراح جلد
مترجم فارسى	صفحه آرا
هنر موجودى	ناظر فنى
۹۷۸-۶۰۰۰۴۹۷-۰۴۳-۳	شابك
۵۰ نسخه	شمارگان
اول ۱۳۹۸	نوبت چاپ
پرديس	چاپ
تمام حقوق چاپ و نشر، محفوظ و متعلق به ناشر است	©

- ۷ مقدمه
- گفتگوی اول
- ۱۷ وزیر اول در وزارتخانه تازه تأسیس «علی اکبر معین فر» مهر ۱۳۵۸ - مهر ۱۳۵۹

گفتگوی دوم

- ۵۱ از استانداری تا وزارت «سید محمد فرضی» مرداد ۱۳۶۰ - شهریور ۱۳۶۲

گفتگوی سوم

- ۹۵ هم سیاست گذار هم مجری «ملا مرزا آقا زاده» شهریور ۱۳۶۲ - شهریور ۱۳۶۶

گفتگوی چهارم

- ۱۵۱ تغییرات پارادایمی در اوپک «بیژن نامدار زنگنه» شهریور ۱۳۶۶ - شهریور ۱۳۸۲

- ۱۸۲ گاه شمار نفت ایران «۱۳۸۲/۵/۲۳ تا ۱۳۵۰/۱۱/۲۵»

از آن هنگام که نفت در ایران کشف شد، سرانجامت مملکت ما در همه عرصه‌ها از اقتصادی و سیاسی گرفته تا اجتماعی و فرهنگی زیر نفوذ نفت قرار گرفته و بوی نفت از همه جایها ساطع است. محمدعلی موحد، ماهنامه انقلاب، پویا، شماره ۱۲

انقلاب اسلامی به‌عنوان یکی از نقاط عطف تاریخ معاصر، تغییرات اساسی در ساختارها و نهادها و حتی در تفکر ایرانیان ایجاد کرد. اساساً انقلاب با به‌هم‌ریختن نظم سابق به‌دنیال ایجاد نظم نو و بی‌ریزی مناسبات و ساختار جدید در جامعه است.

نقطه مشترک تمام مبارزان و نیروهای انقلابی اعم از چپ، مذهبی و ملی‌گرا، حذف شاه از مناسبات قدرت بود؛ اما کسی برای بعد از حذف شاه فکر نکرده بود، همه می‌گفتند تمام مشکلات زیر سر شاه است و با رفتن او از قدرت تمام امور کشور سامان می‌یابد.

تصور انقلابیون از شاه بی‌راه نبود چراکه «... شاه که برگشت [بعد از کودتای ۲۸ مرداد] آمریکایی‌ها را ساکت‌زده کرد؛ آن آدم بزدل ترسو به یک موجود نجوج پرنحرکه، پرتوقع و فزون‌طلب مبدل شده بود. شاه با خود می‌اندیشید که اگر آمریکا یا بریتانیا یا هر کس دیگر برای موفقیت نقشه خود نام او را لازم دارند باید بهایی را که او می‌خواهد بپردازند. از این پس سررشته تمام کارها باید در دست

خود او باشد. آنها چه می خواهند؟ نفت می خواهند؟ باید با من مذاکره کنند. پول نفت باید در اختیار من باشد و همین است که می بینیم عطش شاه نسبت به پول نفت رو به تازید گذاشت؛ چراکه او می خواست همه چیز را قبضه کند و سلطه مطلق هم جز با تمرکز قدرت میسر نیست و این هم محتاج پول است و پول منحصر از طریق نفت به دست می آید.

افزایش شدید قیمت نفت در ابتدای دهه ۵۰ موجب نمایش چهره دیگری از شاه شد. شاه دیگر خود را قدرت مطلق می دانست و در تمام حوزه های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی به دنبال تغییرات اساسی بود. تجدیدنظر در برنامه توسعه، تاسیس حزب رستاخیر، حرکت به سوی تمدن بزرگ، برقراری جشن های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی ایران و خریدهای عظیم تسلیحاتی و... برون دادهای نفت دوازده دلاری بود.

تحلیل انقلابیون در حوزه اقتصاد سیاسی این بود که نفت، گران موجب شده است که اقتدارگرایی شاه تقویت شود و شاه خود را محق می داند که با این عامل در تمام امور دخالت کند. تجربه شکست ملی شدن صنعت نفت نیز در این تصویرسازی بی تاثیر نبود.

دکتر مصدق و سیاستمداران ملی گرا تصور می کردند ملی کردن نفت موجب کوتاه شدن دست شرکت های خارجی از این صنعت خواهد شد، اما راهبردی در بُعد داخلی صنعت نفت نداشتند. نفت ملی شده وقتی با اقتدارگرایی شاه ترکیب شد، نوع جدیدی از حکومت را شکل داد.

تجربه ملی کردن نفت در ذهن مهندس بازرگان پروژه های را شکل داد تا بر اساس آن ارتباط کار گزار با نفت قطع شود. پروژه فکری مهندس بازرگان بعد از روی کار آمدن دولت موقت با تاسیس وزارت نفت جنبه عملی به خود گرفت. وی در روز معارفه مهندس معین فر به عنوان اولین وزیر نفت جمهوری اسلامی می گوید: «... تاسیس وزارت نفت از جمله کارهایی بود که باید هشت ماه پیش انجام می شد. از همان آغاز کار دولت موقت در برنامه و ذهن ما بود شرکتی که نقش اساسی در اقتصاد ما، شرایط اجتماعی، سیاست و سرنوشت ما داشته و دارد. در نظام گذشته زیر نظر مستقیم شاه مملکت فرار داشت و به صورت یک دستگاه مستقل عمل می کرد؛ حال که جمهوری اسلامی به جای

نظام شاهنشاهی آمده است طبیعی است که این دستگاه نمی‌تواند یک دستگاه جدا از دولت باشد. به نظر می‌رسد پروژه فکری مهندس بازرگان با استعفای دولت موقت به محاق رفت و ساختارها خود را دوباره بازیابی کردند.

قانون تشکیل وزارت نفت در شورایی انقلاب و فضای انقلابی حاکم بر جامعه در ۴ ماده و حدود ۲۲۰ کلمه به تصویب رسید. در بُعد داخلی و در چارچوب ذهنی مهندس بازرگان رابطه نفت و ساختار سیاسی روشن و شفاف بود؛ در مقابل سایر انقلابیون از «نفت» و جایگاه آن در اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی تصویر روشنی نداشتند. سؤالاتی مثل رابطه نفت با دولت، جایگاه و نقش نفت در بودجه دولت، مالکیت مخزن و رابطه وزارت نفت با شرکت ملی نفت؟ حدود اختیارات وزارت نفت، نقش و جایگاه نفت در سیاست خارجی بی‌جواب بودند.

رابطه نفت با خارج نیز در ذهن اکثر مبارزان انقلابی در چارچوب نظریه وابستگی توجیه می‌شد. فرضیه اصلی در ذهن این افراد دانشی شدن تقسیم کار به وسیله قدرت اقتصادی و سیاسی دنیای توسعه یافته بود. به باور مدیران انقلابی جوامع صنعتی و در رأس آنها آمریکا با تحمیل تولید نفت خام به ایران، نظام نابرابری مبادلات را حفظ کرده و اما با تأثیر به وابستگی به بازار جهانی و تن دادن به بی‌ثباتی و نوسان می‌کوشند. بهم زدن این رابطه نابرابر از دید سیاستمداران جمهوری اسلامی با کاهش صادرات نفت عملی شد.

کاهش شدید تولید و صدور نفت اگرچه در فضای تند و انقلابی سال‌های ۵۸ و ۵۹ با این استدلال که به اندازه نیاز بودجه‌ای نفت، تولید و صادر می‌کنیم، قابل قبول می‌نمود؛ اما کسی از مدیران، مسئولان و اپدولوگ‌های انقلاب نپرسید نفت تنها یک کالای اقتصادی نیست و خروج چهار میلیون بشکه نفت ایران از بازار جهانی به همان اندازه مناسبات کشور با نظام بین‌الملل را دستخوش تغییر اساسی خواهد کرد. ذهنیت ضد همزبون کارگزاران جدید

۱- مهندس معین فر (۱۳۵۸/۱۳۷۷) ما هیچ کجا و به هیچ کس تعهد نسیر نداریم که هر چه بیگانگان مایل باشد نفت صادر کنیم، بلکه آن مقدار که خودمان صحیح می‌دانیم، صادر خواهیم کرد.
مهندس فرضی (۱۳۶۰-۱۳۶۹) با اقدام عربستان تولید و عرضه نفت کشورهای چون بحرین، الجزایر، لیبی و ایران در بازار جهانی کاهش یافته است. عربستان سعودی به نفع کشورهای امپریالیستی تولید خود را بالا برده؛ در حالی که نه نیاز پولی دارد و نه نیاز مصرفی در این حد.

سیاسی به تمام ارکان سیاست‌گذاری و اجرایی تسری یافته بود و از سوی چپ‌های مذهبی و غیرمذهبی تقویت می‌شد.

در همین راستا شورای انقلاب به عنوان مهم‌ترین رکن قدرت نیز تحت‌تأثیر فضای انقلابی که چپ‌ها بر سرعت‌دادن به همه اقدامات تأکید می‌کردند به یکباره تمام قراردادهای نفتی را کان‌لم‌یکن تلقی کرد. تصویب‌کنندگان این قانون احتمالاً تصور می‌کردند ما در تهران می‌توانیم بنشینیم و شعار سر دهیم که کشورهای دنیا یا امپریالیسم‌اند یا نوکر امپریالیسم و یک‌طرفه قراردادها را لغو کنیم. کسی از تصویب‌کنندگان سوال نکرد که هزینه‌های لغو این قراردادها را چه کسی پرداخت خواهد کرد؟ شاید اگر هم می‌پرسید جواب می‌شنید که قبل از انقلاب نفت‌مان را غارت کرده‌اند و ما انقلاب کرده‌ایم تا جلوی غارت را بگیریم.

انقلاب باعث برآمدن آرزوهای بزرگ شد که قریب بود، نفت موجب تحقیق آنها شود. کسی به آرمان‌گرایان تذکر نداد که چنین نگاهی به جهان و مناسبات آن باعث شده است که ۴ میلیون بشکه نفت از صادرات ایران کاسته شود و نمی‌توان با صدور یک میلیون بشکه اثر خاصی بر مناسبات نظام بین‌الملل گذاشت.

مشخص نبودن مرز اختیارات و وظایف دولت، رابطه مبهم نفت و ساختار سیاسی تا سال‌های سال سبب سردرگمی می‌شود. به نظر می‌رسید تا قبل از روی کار آمدن دولت نهم رابطه ساختار سیاسی با نفت اندکی در حال شفاف‌شدن است اما ظهور دولت عدالت‌محور با شعار اصلی «آوردن نفت سر سفره مردم» موجب پیچیده‌تر شدن رابطه نفت و دولت به مفهوم عام شد. دوره هشت‌ساله با بالاترین درآمدهای نفتی همراه بود، اما در این دوره یک بار دیگر بدبختی انگاز و آزموده‌ها آزموده می‌شود تا ثابت کنیم که تاریخ در کشور ما خوب بار و هر بار به صورت تراژدی تکرار می‌شود مخصوصاً تاریخ نفت با آن نگاه خاص رییس دولت نهم به قبل و بعد از احمدی‌نژاد تقسیم می‌شود. بر این اساس طرح پژوهشی با این سوال اصلی تعریف شد: «نفت در ساختار اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی ایران چه نقشی دارد؟» برای شروع کار در گام اول اخبار منتشرشده در سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۴ در روزنامه‌های

سراسری کشور کنار هم قرار گرفت تا پاسخ به سوال اصلی داده شود. چنین اخبار، جواب قانع کننده‌ای نمی‌داد. گام دوم این پژوهش گفتگو با وزرای نفت تعریف شد تا رابطه نفت و جمهوری اسلامی تبیین شود مبنای و محور گفتگو همان اخبار منتشر شده در مطبوعات بود.

براساس این طرح پژوهشی گفتگو با وزرای نفت جمهوری اسلامی را با مرحوم معین‌فر در سال ۹۰-۸۹ شروع کردم. محور اصلی گفتگو با آن مرحوم بررسی دلایل شکل‌گیری وزارت نفت بود. مهندس معین‌فر با آن حافظه مثال‌زدنی جواب تمام سوالات و ابهامات را می‌داد. حتی وقتی با انتقاد مصاحبه‌کننده درباره برخی موضوعات روبه‌رو می‌شد با شجاعت و صنادت عذرخواهی می‌کرد. موضوعات مهم دیگری، مثل میزان تولید و صادرات نفت، پایه‌گذار بحث‌هایی شد که تاکنون نیز با آنها درگیر هستیم. با مهندس معین‌فر مطرح شد که به همه آنها پاسخ گفت.

در گفتگو با مهندس معین‌فر، نوع نگاه بنیان‌گذاران انقلاب به نفت مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

قطع صدور نفت به آمریکا پس از اشغال سفارت از سوی دانشجویان و همزمانی آن با اعلام ممنوعیت ورود نفت ایران به آمریکا از سوی کارتر سوالات فراوانی را ایجاد کرده است. درباره این موضوع نیز با مهندس معین‌فر گفتگو کردم. مرحوم معین‌فر روایت دستاویزی از تشکیل شرکت ملی حفاری و جهاد سازندگی داشت که در گفتگو با ایشان به آن پرداخته‌ام. با توجه توجه به فضای انقلابی موضوع «هاکساز» یکی از موضوعات مهم دستگاه‌های دولتی بود درباره این موضوع نیز با مهندس معین‌فر گفتگو کردم. تبصره ۳۸ یکی از موضوعاتی است که صنعت نفت تاکنون با آن دست‌به‌گریبان است. درباره قول گرفتن این تبصره در لایحه بودجه با مهندس معین‌فر گفتگو کردم.

برای بررسی نحوه وزارت نفت مهندس غرضی سوال اصلی نحوه ورود ایشان به نفت و بررسی نگاه خاص ایشان به نفت قرار داده شد. از قبل گفتگو با مهندس غرضی به دنبال نگاه مهندس موسوی و سایر کارگزاران نظام درباره نفت بودم. گفتگو با مهندس غرضی نکات بسیار جدید و بدیع درباره صنعت نفت و تاریخ معاصر ایران دارد.

فعالیت‌های سیاسی مهندس غرضی و آگاهی از اقدامات و فعالیت‌های ایشان قبل از ورود به صنعت نفت می‌تواند پاسخگوی بسیاری از سوالات باشد. مهندس غرضی در خلال گفتگو اعلام می‌کند که بارها به عنوان نخست‌وزیر مطرح می‌شود و هر بار به دلیلی خاص به این سمت نمی‌رسد. در گفتگو با مهندس غرضی به‌طور مفصل به موضوعات سیاسی پرداخته‌ایم. نوع رابطه ایشان با بیت امام خمینی و مرحوم سید احمد خمینی و تاثیر این رابطه در انتصاب ایشان به عنوان وزیر نفت، یکی از موضوعات مهم در صنعت نفت و تاریخ معاصر ایران است. در گفتگو با مهندس غرضی این رابطه تشریح شده است.

مهندس غرضی پیش از ورود به صنعت نفت به عنوان استاندار خوزستان فعالیت می‌کرد. در دوره استانداری ایشان حادثه بسیار مهم حمله عراق به ایران را داریم. در خلال گفتگو با ایشان به این نقطه عطف تاریخی پرداخته‌ایم. یکی از موضوعات کلیدی در دوره وزارت مهندس غرضی میزان صادرات نفت است که اتفاقاً به یکی از اصلی‌ترین دلایل اختلاف ایشان با مهندس موسوی تبدیل می‌شود. در خلال گفتگو با مهندس غرضی، به‌طور کامل به این اختلاف پرداخته و ریشه‌یابی کرده‌ایم. در ابتدای انقلاب به دلیل فضای انقلابی پیشنهادهایی همچون فروش نفت با تخفیف به کشورهای مستضعف مطرح می‌شود. در گفتگو با مهندس غرضی درباره این موضوع و نحوه فروش نفت به کشورهایی همچون ترکیه و سوریه بحث و بررسی انجام داده‌ایم.

برای انجام گفتگو با مهندس غرضی از کمک و راهنمایی‌های جناب آقای شهاب‌الدین استفاده فراوان بردم که از ایشان بسیار سپاس گزارم.

بررسی و پرداختن به دوره مهندس آقازاده با دوازده سال وزارت می‌توانست بسیاری از سوالات و مسوالات اصلی پژوهش را پاسخ دهد. با مخالفت ایشان برای انجام گفتگو موضوع را با دوست گران‌قدرم غلام‌حسین حسن‌ناش مطرح کردم و قرار شد دوره وزارت مهندس آقازاده را با ایشان به دلیل اینکه چند سالی مدیر کل دفتر وزارتی و سال‌هایی عضو هیئت‌مدیره شرکت ملی نفت بوده است، بررسی کنیم.

اما همچنان یک سوال باقی ماند؛ چرا کسی که دوازده سال عهده‌دار یکی

از مهم‌ترین وزارتخانه‌های کشور بوده است از تشریح و توضیح موضوعاتی که عمده آنها به صورت خبر و از زبان خود وی منتشر شده، سر باز می‌زنند. یکی از موضوعات مهم دوره مهندس آقازاده، نحوه ورود به صنعت نفت و نگاهش به صنعت نفت است. در گفتگو با غلام‌حسین حسن‌تاش به‌طور مفصل به تحلیل دیدگاه‌های مهندس آقازاده پرداخته‌ایم.

دوره طولانی وزارت مهندس آقازاده که هم وزیر و هم مدیر عامل شرکت ملی نفت بوده با موضوعات مهم جنگ و پایان جنگ، سازندگی، فروپاشی شوروی و... همراه است. در گفتگو با آقای حسن‌تاش به این دوره‌های مهم تاریخی پرداخته‌ایم.

در اخبار منتشرشده در دوره مهندس آقازاده بارها از یک میدان گازی در خلیج فارس با نام‌های متفاوت سخن به میان می‌آید. به نظر می‌رسد این میدان همان میدان گازی پارس جنوبی باشد. در گفتگو با حسن‌تاش، نوع نگاه مهندس آقازاده را درباره توسعه میدان نفت و گاز و مذاکرات جدید قراردادی که از آن دوره در صنعت نفت رواج پیدا می‌کند، تحلیل شده است.

در دوره مهندس آقازاده که با دوره ریاست جمهوری بیل کلینتون همزمان است، تحریم‌های جدیدی بر صنعت نفت اعمال می‌شود. در گفتگو با غلام‌حسین حسن‌تاش به این تحریم‌ها هم پرداخته‌ایم.

همچنین در دوره مهندس آقازاده شرکت «نیکو» تشکیل می‌شود. درباره این شرکت که بعدها نقش بسیار مهمی پیدا می‌کند، تحلیل‌هایی از سوی حسن‌تاش ارائه شده است.

ورود برخی سیاسیون و فرزندان مقامات به وزارت نفت در دوره مهندس آقازاده رواج پیدا می‌کند. حسن‌تاش دلایل ورود این عده به صنعت نفت را به‌طور کامل تشریح کرده است.

یکی دیگر از موضوعاتی که به‌کرات در اخبار دوره مهندس آقازاده مشاهده می‌شود، توسعه میدان عزر و صدور گاز به شوروی است. در گفتگو با حسن‌تاش به تحلیل این اخبار پرداخته‌ایم.

برای گفتگو با مهندس زنگنه از طریق مهندس سیدمهدی حسینی وارد شدم. مهندس زنگنه انجام گفتگو را به توضیح حضوری من موکول کرد.

روزی در سال ۹۱ در یک دفتر پژوهشی، فرضیه اصلی تحقیق را برای ایشان تشریح کردم و مهندس زنگنه بسیار استقبال کرد. قرارمان با مهندس زنگنه این شد که بررسی دوره وزارت ایشان (۸۲-۷۶) براساس روند تاریخی (روزشمار اخبار) نباشد، بلکه گفتگویمان موضوعی پیش رود. برای گام اول موضوع اوپک، نحوه رفتار ایران در این سازمان، بررسی رابطه ایران و عربستان و ایران و عراق طی دو جلسه دو ساعته بررسی شد. مهندس زنگنه با ریزبینی مخصوص به خود به تحلیل این سازمان و تغییر پارادایمها پرداخت. مطالعه روزشمار اخبار مربوط به اوپک، در کنار مصاحبه وی، به بسیاری از ابهامات پاسخ خواهد داد. در ماههای ابتدایی وزارت مهندس زنگنه نشست جاکو را تا را داریم که یکی از نقاط عطف اوپک است. پس از نشست جاکو تا قیمت به معنای واقعی کلمه سقوط می‌کند. مهندس زنگنه در این گفتگو این نشست و تصمیمات آن را به‌طور کامل تحلیل می‌کند.

با توجه به میزان تولید نفت ایران و حجم صادرات کشورمان که در آن دوره به عنوان تولیدکننده دوم اوپک مطرح بود، همواره به عنوان طرف مشورت و نظرخواهی قرار می‌گرفت. سفرهای علی النعیمی، وزیر سابق نفت عربستان، به تهران و زنگنه به ریاض نشان از این مشورت‌ها دارد. در گفتگو با مهندس زنگنه به‌طور مفصل به این موضوع پرداخته‌ایم.

موضوع دبیرکلی اوپک یکی از موضوعات مهم در رابطه ایران و این سازمان است. مهندس زنگنه این موضوع را تحلیل کرده است. با اتمام مرحله اول گفتگو وارد سال ۹۲ شدم و مهندس زنگنه بار دیگر در قامت وزیر نفت وارد کابینه شد. چند بار از طریق ایمیل تلاش کردم تا ادامه گفتگو را انجام دهم. حتی به معاون وقت رئیس‌جمهور متوسل شدم و مهندس زنگنه گفته بود که مشکلی برای گفتگو وجود ندارد و از دفترش وقت بگیرم. ده‌ها بار با دفتر ایشان تماس گرفتم، اما موفق به گفتگو نشدم. امیدوارم روزی این گفتگو انجام شود. زنگنه به عنوان باسابقه‌ترین وزیر نفت جمهوری اسلامی نکات بدیع فراوانی درباره سوال اصلی این پژوهش دارد.

در بخش اول کتاب، گفتگوی پژوهشگر کتاب با وزیر آمده است که روایت وزیر از متن صامت غیر موجب پاسخ به بسیاری از ابهامات و سوالات

می‌شود. در بخش دوم نیز روزشمار اخبار دوره وزارت هر وزیر می‌آید که کنار هم قرار گرفتن خیرها دید بسیار خوب به مخاطب درباره موضوعات مهم و روند حوادث و اولویت‌های هر دوره می‌دهد. گفتگو با وزرا همچنین دارای نکته‌های فراوان درباره صنعت نفت و تاریخ معاصر ایران است که می‌تواند مبنایی برای پژوهش‌های بعدی باشد. در طرح اولیه برای دوره هر وزیر به دنبال گفتگو با دو کارشناس صنعت نفت برای نقد عملکرد وزیر در حوزه مدیریتی و فنی بودم. با مهندس آل‌آقا، مهندس بهشتیان و مهندس آقایان چند جلسه برگزار کردم، اما کنار هم قرار گرفتن این مصاحبه‌ها کتاب را بسیار طولانی می‌کرد و همین موضوع ممکن بود مخاطب را دلزده کند. از این عزیزان که هم صحبتی‌شان بسیار راهگشا بود، بسیار تشکر می‌کنم. کار دیگر تاکید می‌کنم این پژوهش به صورت شخصی انجام شده است.

از همسر عزیزم و فرزندانم که همواره مشوقم بودند بسیار سپاس گزارم. برای جمع‌آوری اخبار منتشرشده در دوره هر وزیر از آرشیو بسیار غنی روزنامه «اطلاعات» استفاده کردم. در طول کار با راهنمایی‌ها و همراهی دوست بسیار عزیزم امیر طیرانی، مسئول آرشیو روزنامه اطلاعات، بسیار استفاده کردم. قدردان محبت‌های او هستم. در خاتم سه‌هلا زمانی که زحمت حروف‌چینی این مجموعه را بر عهده داشتند تشکر می‌کنم. در پایان از آقای محمود صدیقی، مدیر انتشارات دنیای اقتصاد، که هم صحبتی با او بسیار آموختنی است، سپاس‌گزاری می‌کنم.

در مجموعه بعدی این پژوهش به دنبال پاسخ به این سوال هستیم که دولت‌های نهم و دهم، وزیری نفت کارگزاران و رئیس آنها چه نگاهی به نفت و رابطه آن با ساختار سیاسی داشته‌اند.